

Andrzej Orczykowski

"Enchiridion della Chiesa per le Migrazioni. Documenti magisteriali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887-2000)", a cura di Giovanni Graziano Tassello [et al.], Bologna 2001 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 45/1-2, 292-295

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

miense, który obowiązywał na terenie diecezji aż do Soboru Watykańskiego II. Jego cennym osiągnięciem było przystosowanie niektórych elementów liturgicznych do języków używanych na obszarze diecezji, tj. polskiego i niemieckiego. Równie wartościowe było wcielenie w życie w ramach troski o liturgię idei „Kościoła wędrującego” („Wandernde Kirche”), co stało się udziałem Kościoła powszechnego po Vaticanum II.

Rozdział szósty traktuje o stowarzyszeniach wiernych, Akcji Katolickiej oraz organizacji *Caritas*. Organizowana wówczas Akcja Katolicka stanowiła oś koordynacji pracy diecezjalnej i umożliwiła optymalne wykorzystanie potencjału ówczesnej diecezji warmińskiej, dysponującej rozlicznymi stowarzyszeniami wiernych.

W rozdziale siódmym Autor opracował kwestie dotyczące struktury administracyjnej diecezji warmińskiej, położenie ekonomiczne duchowieństwa, zagadnienia *iura stolae* oraz finansowanie biskupiego seminarium duchownego w Braniewie.

Prezentowana pozycja stanowi ogniwo w badaniach nad synodami diecezjalnymi w okresie między obiema wojnami światowymi minionego stulecia i jest znaczącym przyczynkiem do poznania tego zagadnienia. Autor ukazał w swojej pracy dynamikę synodów diecezjalnych na przykładzie państwa pruskiego, gdzie przecież znajdowały się diecezje o bogatej historii i tradycji, jak kolońska, paderborneńska czy wrocławska, które nadawały ton katolicyzmowi w tym rejonie Europy. Niniejsza pozycja pokazuje również rolę i znaczenie ludzi świeckich w Kościele w omawianym okresie.

Ks. Julian Kałowski MIC

Fondazione Migrantes della Conferenza Episcopale Italiana, *Enchiridion della Chiesa per le Migrazioni. Documenti magistrali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887-2000)*, a cura di Giovanni Graziano Tassello con la collaborazione di Luisa Deponti e Mariella Guidotti, Edizioni Dehoniano Bologna 2001, ss. 1842.

Ruchliwość ludzka jest istotnym zjawiskiem współczesnego świata i ma znaczący wpływ na życie poszczególnych osób jak i całych społeczeństw. Kościół istnieje w świecie i nie może pozostawać obojętny wobec zjawisk dokonujących się w nim, bowiem one stanowią otoczkę jego życia, jego środowisko. Kościół – nie pomijając świeckich aspektów zjawiska migracji – jest zainteresowany przede wszystkim jego religijną stroną i problemami wszechstronnej opieki duszpasterskiej nad migrującymi. Dla Kościoła migracja nie jest zwykłym fenomenem społecznym, ale swojego rodzaju laboratorium wiary.

Prezentowana pozycja w sposób harmonijny, a jednocześnie pełny – w wyznaczonym zakresie – przedstawia dokumenty Kościoła dotyczące migracji i jednocze-

śnie ukazuje w jaki sposób to zjawisko akomoduje się w życiu kościelnej społeczności. *Enchiridion della Chiesa per le Migrazioni. Documenti magistrali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana (1887-2000)* został przygotowany przez zespół znawców problematyki migracji pod kierownictwem Giovanni Graziano Tassello, dyrektora Centrum Studiów i Badań Duszpasterstwa Emigracyjnego w Bazylei.

Enchiridion zawiera kolejno: prezentację (ss. 9-13); wprowadzenie (ss. 14-56); wykaz skrótów (ss. 57-59); dokumenty Kościoła zamieszczone – w całości bądź w części odpowiadającej tematyce zbioru – w następujących kategoriach: *I Dokumenty papieskie* (ss. 61-540), *II Dokumenty Soboru Watykańskiego II* (ss. 541-856), *III Prawodawstwo kościelne* (ss. 587-606), *IV Dokumenty Synodu Biskupów* (ss. 607-638), *V Dokumenty Dykasterii Kurii Rzymskiej* (ss. 639-1132), *VI Dokumenty Biskupów Europy* (ss. 1133-1158), *VII Dokumenty Konferencji Episkopatu Włoch* (ss. 1159-1712), *VIII Międzynarodowy dialog ekumeniczny* (ss. 1713-1746), *IX Lokalny dialog ekumeniczny* (ss. 1747-1764); zestawienie haseł wraz z ich odniesieniami w zamieszczonych dokumentach (ss. 1765-1816); wykaz cytowanych dokumentów uporządkowany według schematu ich cytowania w *Enchiridionie* (ss. 1817-1842).

Źródłami bibliograficznymi prezentowanej publikacji są: *Acta Apostolicae Sedis* i *Acta Sanctae Sedis*, *Enchiridion della Conferenza episcopale italiana*, *Enchiridion Oecumenicum*, *Enchiridion Vaticanum*, *Notiziario della Conferenza episcopale italiana*, *L'Osservatore romano*, *Quaderno di Servizio Migranti*, *Servizio Migranti*. Numerom poszczególnych dokumentów Kościoła przydzielono numerację *Enchiridionu* kończącą się liczbą 3495. Wzrost omawianego dzieła podwyższa wskazanie na końcu każdego zamieszczonego dokumentu źródła, z którego został zaczerpnięty tekst.

Troska o migrantów przedstawiona w kościelnych dokumentach ma bardzo bogatą historię zarówno w zakresie działalności pastoralnej, jak i prawodawczej Kościoła, bowiem te dwie dziedziny nawzajem się przenikają i uzupełniają. Redaktorzy założyli, że *Enchiridion* będzie zawierał dokumenty od 1887 r. tj. powstania Skalabrinianów (Missionarii Sancti Caroli) do Roku Wielkiego Jubileuszu 2000. Konsekwentnie, zatem najstarszym dokumentem zamieszczonym w omawianym zbiorze jest *List Papieża Leona XIII do Biskupa Piacenza Jana Chrzyciela Scalabriniego* z 25 listopada 1887 r. (nr 1-4), zaś najnowszym *Homilia Jana Pawła II wygłoszona z okazji obchodów jubileuszu migrantów i podróżnych* z 2 czerwca 2000 r. (nr 930-933). O przedziale czasowym zebranych dokumentów zdecydował fakt, że zaangażowanie Kościoła w zjawisko migracji stało się szczególnie ważne u schyłku poprzedniego wieku, kiedy fenomen przemieszczających się mas ludzkich przybrał ogromne proporcje, zaś szczególne miejsce migrantów i podróżnych w Kościele zostało podkreślone specjalną uroczystością w Rzymie podczas obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. *Enchiridion* przedstawia obraz duszpasterstwa „ludzi w drodze”, proponowany w dokumentach Kościoła. Jest to duszpaster-

stwo o zróżnicowanej geometrii, przewidujące różnorodne inicjatywy w zależności od warunków samej migracji. Przyjrzenie się tematycznym zestawieniom dokumentów ukazuje, że Kościół również w zakresie działalności prawodawczej ciągle staje przed problemami oczekującymi na rozwiązanie, zaś wcześniejsze rozstrzygnięcia wymagają aktualizacji. Zebrane dokumenty prezentują wielość problemów wynikających ze zjawiska migracji, a jednocześnie odzwierciedlają dynamizm duszpasterstwa i dynamikę prawa na tym odcinku działalności Kościoła.

Warto omawianego dzieła podwyższa bardzo dobra systematyzacja zamieszczonych dokumentów. Dokumenty papieskie zestawiono uwzględniając podział na pontyfikaty od Leona XIII do Jana Pawła II. Dokumenty Soboru Watykańskiego II zamieszczono adekwatnie do kolejności ich ogłoszenia. Dwa zestawienia odpowiednich kanonów Kodeksu Prawa Kanonicznego i Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich zatytułowano: *Prawodawstwo kościelne*. Dokumenty Synodu Biskupów – niezależnie od rangi dokumentu – podano w układzie chronologicznym ich publikacji. W części poświęconej dokumentom dykasterii Kurii Rzymskiej jako kategorię podziału zastosowano pontyfikaty poszczególnych papieży, co w efekcie – niezależnie od tego, przez którą dykasterię dokument został opublikowany – stworzyło układ chronologiczny. *Dokumenty Biskupów Europy* zawierają dokumentację poszczególnych instytucji Konferencji Episkopatu Europy. Dokumenty Konferencji Episkopatu Włoch – zestawione również w układzie chronologicznym – obejmują akta organów tejszej Konferencji. Materiał źródłowy dialogu ekumenicznego – oddzielnie – o zasięgu międzynarodowym i o zasięgu lokalnym został ułożony również chronologicznie.

Warto zauważyć, że recenzowana pozycja jest drugim zbiorem dokumentów Kościoła dotyczących zjawiska migracji. Pierwszy zbiór (zob. Pontificia Commissione per la Pastorale delle Migrazioni e del Turismo Vaticano, *Chiesa e mobilità umana. Documenti della Santa Sede dal 1883 al 1983* a cura di Graziano Tassello e Luigi Favero, Roma, Centro Studi Emigrazione, 1985, ss. XLIX + 1043) zawiera dokumenty Stolicy Apostolskiej opublikowane na przestrzeni jednego wieku. *Enchiridion* jest, zatem zbiorem znacznie większej ilości dokumentów z racji rozszerzenia jego zakresu, co do ich autorstwa, jak również czasookresu publikacji. Odnajdujemy w nim nie tylko dokumenty Kościoła powszechnego, ale również Kościołów lokalnych, głównie Kościoła we Włoszech. „Rozszerzony przedział czasowy” do 2000 roku pozwala przeanalizować jak kształtowała się działalność Kościoła w dziedzinie migracji po promulgacji nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego i Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich.

Oddanie do rąk czytelnika kolejnego zbioru kościelnych dokumentów na temat migracji jest ważnym wydarzeniem odzwierciedlającym aktualne zainteresowanie Kościoła sprawami duszpasterstwa „ludzi w drodze”. Prezentowana publikacja po-

siada również – uprzedzająco – znaczący wątek historyczny, a mianowicie: pięćdziesięciolecie ogłoszenia „Wielkiej Karty Migrantów” (Zob. Pius XII, Konstytucja apostolska *Exsul Familia*, 1 VIII 1952, AAS 44: 1952, ss. 649-704) oraz obecnie trwające prace nad przygotowaniem nowego dokumentu Stolicy Apostolskiej na temat duszpasterstwa migrantów¹.

Enchiridion ma szansę stać się ważnym instrumentem w upowszechnianiu myśli Kościoła w odniesieniu do ożywionego dziś zjawiska ludzkiej ruchliwości. W szczególności może on służyć pomocą w studium problemów pastoralnych oraz formacji przyszłych duszpasterzy i apostołów świeckich świata migracji. Omawiany zbiór dokumentów Kościoła jest dobrym narzędziem do rozszerzenia naukowej refleksji o zjawisku ludzkiej ruchliwości na wszystkie dyscypliny nauk kościelnych oraz do prezentowania studiów specjalistycznych. Z pewnością wiele razy z tego opracowania będą korzystać misjonarze migrantów, osoby pełniące urzędy w Kościele oraz wierni świeccy zaangażowani w życie Kościoła. Ze względu na ów szeroki krąg odbiorców *Enchiridion* został zaprojektowany w taki sposób, iż daje możliwość różnorodnego wykorzystania: zarówno jako podręczny informator, jak też – dzięki dodatkom i zestawieniom – jako kompendium praktyczne czy wprowadzenie do poznania instytucji kościelnych oraz norm Kościoła dotyczących zjawiska migracji. Walor tak przygotowanej pozycji; dodatkowo podkreśla właściwa dla *Edizioni Dehoniane Bologna* staranność wydania, która zdaje się przewyższać wielokrotnie cenę *Enchiridionu*, wynoszącą € 41,32. Ta wartość pozwala również życzyć sobie, by recenzowana pozycja także na gruncie polskim przyczyniła się nie tylko do poznania dokumentów Kościoła dotyczących zjawiska ludzkiej ruchliwości, ale także do właściwego ich stosowania.

ks. Andrzej Orczykowski SChr

Karl-Heinz Selge, Ehe als Lebensbund. Die Unauflöslichkeit der Ehe als Herausforderung für den Dialog zwischen katholischer und evangelisch-lutherischer Theologie, Peter Lang Frankfurt am Main 1999, CXXXII + ss. 402.

Autor publikacji jest kanonistą świeckim, sędzią diecezjalnym w Archidiecezji Berlińskiej i wykładowcą prawa kanonicznego w Teologiczno-Pedagogicznej Aka-

---

¹ W dniu 3 maja 2002 r. Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych w celu konsultacji skierowała do biskupów, przełożonych zakonnych oraz środowisk zainteresowanych troską Kościoła o duszpasterstwo „ludzi w drodze” list okólny (Prot. N. 66951/2002/M): *Schemat „De accommodata pastoralis migratorum cura”* poświęcony sprawom duchowej opieki nad różnymi kategoriami „ludzi wędrujących”.